

УДК 631.115.8.003.13

Д. Д. Сухаревська,
магістр, Миколаївський національний аграрний університет

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОБСЛУГОВУЮЧИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Розглянуто створення та функціонування обслуговуючих кооперативів у нинішніх умовах для перспективного розвитку фермерських господарств. Розроблені пропозиції із посиленням державної підтримки щодо формування обслуговуючих кооперативів.

Creation of attendant cooperative stores is considered in present terms from position of formal leaders of corporate organizations for by perspective development of farms. The developed suggestions are with strengthening of state support in relation to forming of attendant cooperative stores.

Ключові слова: кооперації, об'єднання, обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, ефективність, державна підтримка.

ВСТУП

У ході реалізації аграрної реформи в Україні, в основному завершився період створення нових господарських структур у сільському господарстві на приватній основі, серед яких значну частину займають фермерські господарства. Тому виникає необхідність розробки стратегії їх розвитку на перспективу. Однією з умов їх успішного функціонування є створення різного роду обслуговуючих кооперативів, які значно здешевлюють цю сферу діяльності. Враховуючи складність сільськогосподарського виробництва, приватні товаровиробники не можуть одночасно приділяти увагу і виробництву, і комерційній діяльності, пошуку й придбанню ресурсів та послуг за прийнятними цінами.

Незважаючи на зусилля Верховної Ради України, уряду, здобутків вчених-аграрників, все ще не існує чіткого розуміння механізму здійснення кооперування, завдяки якому сільськогосподарські товаровиробники можуть працювати в умовах, коли держава поступово відходить від таких функцій, як заготівля, збут та переробка сільськогосподарської продукції, забезпечення виробників матеріально-технічними засобами, надання технічних і технологічних послуг, створення та підтримка виробничої інфраструктури тощо. На наш погляд, найбільш ефективним буде створення товаровиробниками повністю контрольованих ними кооперативних організацій, адже, діючи на ринку відокремлено, вони не мають реальної перспективи.

Наявність відповідного законодавства для створення кооперативів, визнання суспільством особливого статусу кооперативного підприємства слід вважати юридичними умовами, які в країні започатковані з прийняттям Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" [5].

Аналіз літературних джерел, в яких розглядаються питання розвитку і становлення кооперації, свідчить про те, що дана проблема завжди привертала увагу вчених. Серед теоретиків кооперації чільне місце посідають М.І. Туган-Барановский і О.В. Чайнов. Наприкінці 80-х років активізувалися дослідження щодо відродження і становлення кооперативних відносин на селі. Вони стали предметом уваги багатьох дослідників як в Україні, так і за її межами. Цій темі присвятили свої праці вчені-аграрники: І.М. Буздалов, В.В. Гончаренко, В.В. Зіновчук, О.В. Крисальний, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Л.В. Молдаван, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета даної статті є розгляд питань щодо створення та розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів для підвищення ефективності функціонування фермерських господарств й обґрунтування механізму їх функціонування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Необхідність відродження кооперативного сектору економіки постала з набуттям незалежності України. Реальні передумови для цього виникли з початком радикальних економічних перетворень та утвердженням ринкових засад. У результаті реформування аграрного сектору економіки у 2000 р. на основі реструктуризованих колективних сільськогосподарських підприємств виникло 11,8 тис. нових виробничих агроструктур різних організаційно-правових форм, із них 2,0 тис. сільськогосподарських кооперативів [1].

Сьогодні більшість фермерських господарств України перебувають у скрутному фінансовому становищі. Значна частина фермерів знаходить вихід у створенні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які є добровільним об'єднанням фермерів, що на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності.

Фермерські господарства, які мають невеликі розміри, не можуть здійснювати виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, забезпечувати сервісне обслуговування.

Високоєфективне виробництво забезпечується комплексною механізацією й автоматизацією. Кооперування фермерів дає змогу організувати саме таке виробництво [2]. Сільськогосподарські кооперативи можуть займатися будь-якою діяльністю, пов'язаною з виробництвом і збутом сільськогосподарської продукції членів кооперативу: збиранням урожаю, консервуванням, сушінням, переробкою, пакуванням, зберіганням, навантаженням, відправленням, страхуванням або використанням сільськогосподарської продукції; діяльністю, пов'язаною з виробництвом і реалізацією побічної сільськогосподарської продукції, із закупівлею, виробництвом машин, обладнання, продовольством; можуть займатися фінансуванням цих видів діяльності [9].

На сьогодні в Миколаївській області кооперативи, які створюються саме фермерами, відсутні. Розвиток сільськогосподарської кооперації фермерських господарств Миколаївської області можливий шляхом об'єднання майнових та земельних паїв фізичних осіб для виробництва продукції, об'єднання матеріальних і фінансових ресурсів фермерськими господарствами з метою створення обслуговуючих кооперативів.

Сільськогосподарські кооперативи (також відомі як фермерські) — це підприємства, де фермери об'єднують свої ресурси у певних сферах діяльності [6].

Кооперативні форми організації сільськогосподарських підприємств перебувають ще на початковій стадії розвитку і проявляються в різноманітних формах. На сьогодні сільськогосподарська кооперація, яка характеризується більш значним розвитком виробничої кооперації, охоплює кооперативні відносини щодо спільного використання землі та виробничих реорганізованих об'єктів.

Розрізняють два основні види формувань кооперативів: великі та малі. Великі кооперативи були створені на базі реформованих колгоспів і радгоспів, коли формально організовувалися групи фермерських господарств із загальними земельними та майновими паями. Фермерам виділяється єдині земельні масиви, які за площею відповідали сумі земельних паїв, а також набір сільськогосподарської техніки на суму вартості їх майнових паїв [9].

Поширеними формами об'єднання фермерів є малі кооперативи, коли ряд дрібних самостійних фермерських господарств об'єднується для спільного виконання окремих видів робіт або для спільної виробничої діяльності на основі усної домовленості без розробки чітко-

го положення про права й обов'язки та про розподіл доходів, коли дуже важко застосовувати ефективну і прогресивну технологію [9].

У Миколаївській області на початок 2012 р. зареєстровано 4520 фермерських господарств, з них 237 знаходяться в Єланецькому районі. Ці господарства не мають змоги в повній мірі забезпечити себе як виробничими, так і технічними ресурсами. У багатьох випадках у фермерських господарствах занадто дорого впроваджувати ті чи інші види технологій. Тому доцільно створювати кооперативи, які надають можливість об'єднатися для спільної діяльності, що дає кращий результат, ніж якби та сама кількість фермерів працювали б поодиноко.

Основною ціллю обслуговуючих кооперативів є вирішення проблем дрібних фермерів, що об'єднуються. Наприклад, об'єднуються 10 фермерів з метою зберігання зерна і між ними жодної конкуренції не може бути. Вони налагоджують (умовно) зберігання зерна, його транспортування, формування оптової партії та її продаж на вигідних умовах. У результаті цього виграє не кооператив, а виграє фермер, тому що ціна, за яку вигідно продали, повертається виробнику. Суть у тому, що завдяки об'єднанню спільних зусиль кожне фермерське господарство повинне вигравати. Сільгоспокооператив — це менеджмент, який працює отримуючи зарплату, і він не переслідує цілі прибутковості, як посередник, який ставить за мету саме отримання прибутку [7].

Економічні вигоди — це потужний, але не єдиний стимул для формування кооперативу. Важливою перевагою фермерських кооперацій є те, що вони управляються самими селянами. Це гарантує, що вигоду від діяльності підприємства отримують саме селяни (через знижки або кооперативні виплати), а не акціонери підприємства [3].

З метою пропаганди кооперації протягом 2009—2010 років головним управлінням агропромислового розвитку облдержадміністрації спільно з консультативною службою проведено понад 50 семінарів про порядок створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [8].

Але, на жаль, у Миколаївській області на сьогодні створено і зареєстровано лише дев'ять сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, з яких — чотири молочарських, два плодоовочевих, один зерновий, один з обробки землі і один м'ясопереробний. Крім того, в області функціонують три виробничих сільськогосподарських кооперативи [8].

Найбільша кількість кооперативів зареєстровано в Братському районі — 3 заготівельно-збутівельних, та 3 в Жовтневому районі (2 заготівельно-збутівельних та 1 багатофункціональний), у місті Миколаїв існує 2 багатофункціональних кооператива та 1 заготівельно-переробний в Казанському районі.

Держава приділяє значну увагу розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Зокрема, протягом 2003—2004 років діяла Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003—2004 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 року №1858. У 2009 році Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 року №557, яка втратила чинність у 2011 році згідно з постановою Кабінету Міністрів України "Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм" від 22 червня 2011 року №704.

Законом України "Про Державний бюджет України на 2011 рік" від 23 грудня 2010 року передбачено видатки на державну підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у сумі 5 000 тис. грн. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 року №272. Цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою "Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів". Також у 2012 році передбачена державна підтримка для придбання техніки і технологічного обладнання сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами. Перелік техніки затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13 липня 2012 року №432. Відповідно до розподілу видатків, передбачених Законом України "Про Державний Бюджет України на 2012 рік", для державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Миколаївської області у 2012 році спрямовано 168,8 тис грн.

Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є Міністерство аграрної політики та продовольства, розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня — Міністерство аграрної політики АР Крим, головні управління

агропромислового розвитку облдержадміністрацій. Одержувачами бюджетних коштів є сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Міністерство аграрної політики та продовольства здійснює розподіл бюджетних асигнувань між регіонами з урахуванням чисельності осіб, що постійно проживали у сільській місцевості станом на 1 січня відповідного року.

Бюджетні кошти спрямовуються на конкурсних засадах на фінансову підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, членами яких є виключно особисті селянські, фермерські господарства та фізичні особи-сільськогосподарські товаровиробники, для придбання сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування вітчизняного виробництва. Фінансова підтримка надається кооперативу в розмірі 90% вартості техніки без урахування сум податку на додану вартість за умови попередньої оплати кооперативом постачальнику техніки 10% її вартості та укладення з управлінням відповідного договору.

Міністерство аграрної політики та продовольства затверджує:

— перелік техніки, для придбання якої надається фінансова підтримка;

— граничні суми бюджетних коштів, що спрямовуються на державну підтримку для придбання техніки кооперативом відповідно до напрямку його діяльності.

У 2012 році в державному бюджеті виділено 5 млн гривень на підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Передбачено й деякі інші фінансові механізми. Але разом з тим існують і серйозні фінансові перешкоди, які держава створює обслуговуючим кооперативам і які фактично нівелюють її допомогу.

Відомо, що успішну роботу кожного підприємства, перш за все, забезпечує необхідна матеріально-технічна база. Дослідження показали, що матеріально-технічна база фермерських господарств Миколаївської області ще надто слаба. У цілому по Україні обсяги наданих послуг одним обслуговуючим кооперативом з кожним роком збільшуються, за даними статистики на 1 січня 2012 року, становить 6,1 рази.

Очевидно, те що створення обслуговуючих кооперативів є позитивним фактором. Розв'язання проблеми можливе тільки за умови державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливої соціально-економічної інституції підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, активного розвитку сільської

місцевості та підвищення рівня і якості життя сільського населення в цілому [2].

Наказом Мінагрополітики від 31 липня 2009 р. № 551 (у редакції наказу Міністерства аграрної політики України від 20.10.2009 р. № 750) було затверджено "Орієнтовний кошторис (гранична сума коштів державної підтримки) придбання техніки та/або технологічного обладнання сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами", у тому числі для зернового обслуговуючого кооперативу (потужністю 5 тис. тонн) до 1570 тис. грн. (враховується в загальній сумі коштів, передбачених регіону) [4].

За умовами Державної програми, члени кооперативу беруть участь у співфінансуванні, розмір їх пайового внеску складає не менше 10% фінансування, визначеного бізнес-планом згідно до орієнтовного кошторису. Фінансова підтримка надається у розмірах, що не перевищують 90% кошторисної вартості техніки і обладнання для кооперативів (згідно орієнтовного кошторису).

У разі, якщо кооператив відчужує придбану сільськогосподарську техніку та/або технологічне обладнання до закінчення п'ятирічного строку їх експлуатації (у тому числі у зв'язку з ліквідацією кооперативу), кошти фінансової підтримки повертаються до державного бюджету (постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 2009 р. № 723).

Реалізація запропонованих заходів державної підтримки повинна здійснюватися при рівних умовах, усі заходи важливі і потребують однакової уваги. Якщо всі заходи будуть здійснюватися поетапно, але в той же час у комплексі, доповнюючи один одного, та чітко реалізовуватися без ризиків для товаровиробників, це забезпечить підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Метою підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки України має бути створення цілісної кооперативної системи АПК. Фермери можуть брати участь у формуванні кооперативів, які спеціалізуються на обслуговуванні господарств усіх видів (матеріально-технічного забезпечення, ремонт, автотранспортне обслуговування, фінансове та консультативне обслуговування з переробки та збуту сільськогосподарської продукції) [9].

Успішне становлення та розвиток кооперативів на селі, а саме фермерських господарств, можуть бути забезпечені тільки в умовах економічного піднесення в аграрному секторі економіки України.

ВИСНОВКИ

Отже, кооперація — це взаємодія людей у матеріальній сфері діяльності з метою отримання конкретного синергетичного ефекту як результату їх групових дій. Завдяки кооперативним зв'язкам суспільство не являє собою механічну суму індивідів, а є вираженням цілісної органічної системи, здатної ефективно розвиватися. Кооператив вирішує свої соціально-економічні завдання економічними методами, приймаючи участь на рівних умовах з іншими господарюючими суб'єктами в ринковій конкуренції. Саме у цій сфері кооперативи створюють стимули для підвищення продуктивності праці. Через кооператив дрібні сільськогосподарські товаровиробники отримують можливість використовувати переваги великих підприємств, зайняти потенційно рівне з ними місце на ринку, підвищити конкурентноспроможність.

Обслуговуючий кооператив приваблює селян тим, що об'єднує товаровиробників з однаковими або схожими проблемами, які не хочуть або не можуть користуватися сторонньою допомогою. Своє економічне становище вони намагаються поліпшити шляхом ведення спільної господарської діяльності та захищати себе на ринку від сильніших конкурентних структур. Їм імponує те, що з усіх існуючих господарських структур — це найбільш демократична, прозора, оптимальна за організацією та витратами на управління структура.

Фермерські обслуговуючі кооперативи сприяють зміцненню економічного потенціалу і соціального статусу сільськогосподарських товаровиробників, покращенню умов господарювання, створенню стимулів для росту товарної продукції. Через кооператив забезпечується економічний захист кожного з його членів і запобігання вилученню доходів із сектора сільськогосподарського виробництва в посередницькій комерційній структурі, які з ним не пов'язані.

Встановлено, що державна підтримка розвитку кооперативних формувань наразі є досить не ефективною. Не вирішені питання щодо правової та фінансової підтримки обслуговуючих кооперативів, не створено належного інформаційно-консультаційного та кадрового їх забезпечення. Вважаємо, що запропоновані заходи державної підтримки будуть здійснюватися поетапно, у комплексі, без ризиків для товаровиробників, повністю задовольняють їх економічні і соціальні потреби, забезпечать відродження та ефективне функціонування сільськогосподарських кооперативів.

Оскільки забезпеченість фермерських господарств Миколаївської області тракторами

становить 2028 одиниць, 458 зернозбиральних комбайна, 1250 сівалок, 162 валкових жаток та іншу техніку сільськогосподарських підприємств, то створення машинно-технологічних кооперативів заслуговує особливої уваги. Це забезпечить оптимальне використання машин і агрегатів в найбільш напружені агротехнічні строки та обумовить підвищення ефективності виробництва в фермерських господарствах, знизить затрати на одиницю виконаних робіт. Один такий кооператив за розрахунками дасть щорічну економію 350 тис. грн. та на третину зменшить потребу в техніці.

Література:

1. Ігнатенко М.М. Перспективи розвитку обслуговуючих кооперативів у сільському господарстві України / М.М. Ігнатенко, О.А. Чупайленко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2012. — №2 (18). — С. 45—48.

2. Топіха І.Н. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи регіону: стан та перспективи розвитку / І. Топіха, Т. Шаповал // Аграрний вісник Причорномор'я: зб. наук. праць. — Одеса, 2007. — С. 274—276.

3. Шаповал Т.П. Об'єктивна потреба та перспективи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Миколаївській області // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2004. — С. 331—336.

4. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV // Голос України. — 2003. — № 160. — 28 серпня.

5. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Голос України. — 1997. — 13 серпня.

6. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація: словник-довідник / за заг. ред. Р.Я. Корінця, М.П. Гриценка, М.Й. Маліка. — Львів: НВФ "Українські технології", 2010. — 160 с.

7. Арсьонова А. О. Теоретичні підходи формування досвіду кооперативного руху / А.О. Арсьонова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/3_88120.doc.htm

8. Миколаївський регіональний центр зайнятості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/mik/control/uk/publish/article;jsessionid=4B5DE36334FCA0-951CE8FABF13BFA162?part_id=35772&cat_id=5773

9. Гусей Г.Т. Основні напрями розвитку фермерської кооперації й агропромислової інтеграції / Г.Т. Гусей, М.Я. Коваль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbv.gov.ua/Portal/chem_biol/nv nau/2010_146/10tgt.pdf

Стаття надійшла до редакції 16.11.2012 р.